

XÂY DỰNG BÀI TẬP THỰC HÀNH MÔN GIÁO DỤC HỌC THEO TIẾP CẬN PHÁT TRIỂN NĂNG LỰC

PGS.TS. TRẦN THỊ TUYẾT OANH
Trường ĐHSP Hà Nội

1. Bài tập thực hành trong dạy học môn Giáo dục học ở các trường sư phạm

Giáo dục học (GDH) là môn học thể hiện tính đặc trưng trong các trường sư phạm nhằm cung cấp cho sinh viên (SV) những tri thức cơ bản, hiện đại về GDH, những tri thức, kỹ năng cơ bản về dạy học và giáo dục học sinh trong nhà trường. Để dạy và học môn GDH có chất lượng và hiệu quả, chúng ta không những phải cung cấp những tri thức lí thuyết mà còn cho SV giải quyết các bài tập thực hành gắn với thực tiễn để họ chuẩn bị bước vào hoạt động nghề nghiệp với tư cách là người giáo viên trong nhà trường.

Bài tập là “một dạng bài học mô phỏng lại kiến thức và thao tác thực hành đã được giới thiệu nhằm rèn luyện khả năng vận dụng, củng cố để nắm vững lí thuyết và hình thành kỹ năng cần thiết theo chương trình môn học” [1; tr. 278], mỗi môn học có những bài tập đặc thù riêng. Bài tập thực hành (BTTH) là bài tập được sử dụng như một phương tiện để người dạy tổ chức các loại hình hoạt động thực hành cho người học, giúp họ nắm vững, củng cố tri thức đã học, rèn luyện kỹ năng, kỹ xảo, vận dụng tri thức vào các tình huống khác nhau, hình thành và phát triển năng lực di chuyển tri thức, kỹ năng, kỹ xảo một cách sáng tạo. BTTH có ý nghĩa quan trọng trong dạy học môn GDH.

Trước hết, BTTH là một trong các phương tiện chủ yếu để hình thành kỹ năng dạy học và giáo dục cho SV, vì BTTH được xây dựng từ thực tiễn, chứa đựng những kinh nghiệm từ thực tiễn giáo dục. Khi giải quyết BTTH, SV được thực hiện công việc nghề nghiệp tương lai của chính mình, làm cho việc học tập trở nên thiết thực và hứng thú hơn.

Việc thực hiện các BTTH đòi hỏi đưa những kiến thức mới vào hệ thống các mối quan hệ của kiến thức cũ để luyện tập, củng cố, liên kết tri thức mới và tri thức cũ làm cho học tập trở nên bền vững hơn. BTTH giúp cho SV chủ động trong việc lĩnh hội kiến thức, củng cố, khắc sâu kiến thức, kỹ năng đã học trong chương trình học, tự kiểm tra kiến thức của mình.

BTTH giúp phát huy tính tích cực nhận thức của người học, giúp người học lĩnh hội tri thức vững chắc, tích cực tìm tòi cách giải quyết, phát triển khả năng sáng tạo. Giải quyết BTTH đặt SV trước các tình huống phải khắc phục khó khăn, đòi hỏi SV có sự nỗ lực, kiên trì vận dụng những tri thức, kinh nghiệm vào giải quyết yêu cầu, nhiệm vụ do thực tiễn giáo dục đặt ra, do đó BTTH giúp bồi dưỡng tư duy độc lập sáng tạo cho SV.

Thông qua giải quyết các BTTH, môn GDH giúp cho SV các trường sư phạm rèn luyện những kỹ năng dạy học và giáo dục học sinh, hình thành và phát triển năng lực nghề nghiệp.

2. Bài tập thực hành môn Giáo dục học theo tiếp cận phát triển năng lực

Thuật ngữ “Năng lực” (tiếng Anh Competency), có nhiều cách hiểu khác nhau. “Năng lực là khả năng được hình thành hoặc phát triển, cho phép một con người đạt thành công trong một hoạt động thể lực, trí lực hoặc nghề nghiệp” [1; tr. 16]. Năng lực được coi là là tổng hợp của các kỹ năng, kiến thức và thái độ của một người để thực hiện tốt một công việc được giao, là khả năng thực hiện được các hoạt động (nhiệm vụ, công việc) trong nghề theo tiêu chuẩn đặt ra đối với từng nhiệm vụ và nghề đó. Năng lực là khả năng thực hiện có trách nhiệm và hiệu quả các hành động, giải quyết các nhiệm

vụ, vấn đề trong những tình huống khác nhau thuộc các lĩnh vực nghề nghiệp, xã hội hay cá nhân trên cơ sở những hiểu biết, kĩ năng, kĩ xảo và kinh nghiệm, cũng như sự sẵn sàng hành động. Tiếp cận phát triển năng lực là mô hình cụ thể hóa của tiếp cận kết quả đầu ra, dạy học theo tiếp cận kết quả đầu ra là nhằm đảm bảo chất lượng đầu ra của việc dạy học, nhấn mạnh vai trò của người học với tư cách là chủ thể của quá trình nhận thức, chuẩn bị cho người học năng lực giải quyết các tình huống của cuộc sống và nghề nghiệp.

Một số quan niệm cho rằng cấu trúc chung của năng lực hành động bao gồm 4 thành phần: *thứ nhất* là năng lực chuyên môn, là khả năng thực hiện các nhiệm vụ chuyên môn cũng như khả năng đánh giá kết quả chuyên môn; *thứ hai* là năng lực phương pháp, trọng tâm là khả năng tiếp nhận, xử lí, truyền thụ và trình bày tri thức; *thứ ba* là năng lực xã hội, là khả năng đạt được mục đích trong các tình huống có sự phối hợp với các thành viên khác; *thứ tư* là năng lực cá thể, thể hiện ở khả năng xác định và đánh giá được sự phát triển năng khiếu cá nhân, cũng như những giới hạn của cá nhân. Những năng lực này không tách rời nhau mà có sự quan hệ chặt chẽ [2]. Mô hình năng lực trong các chương trình dạy học của các nước thuộc OECD thường phân chia năng lực thành 2 nhóm: thứ nhất là các năng lực chung, bao gồm khả năng hành động độc lập, khả năng sử dụng có hiệu quả các công cụ giao tiếp, khả năng hành động thành công trong các nhóm xã hội; thứ hai là các năng lực chuyên môn, liên quan đến từng môn học riêng biệt. Như vậy, môn GDH cần hình thành cho SV những năng lực như: Năng lực dạy học, năng lực giáo dục, năng lực chẩn đoán và tư vấn, năng lực phát triển nghề nghiệp và phát triển trường học.

GDH là môn học mang tính nghiệp vụ trong các trường sư phạm, quá trình đào tạo trong nhà trường đòi hỏi phải xác định được các năng lực mà SV cần phải nắm vững hay thông thạo, chúng được coi như là kết quả, là đầu ra của quá trình đào tạo. Tiếp cận phát triển năng lực yêu cầu mục tiêu của môn học được mô tả thông qua các nhóm

năng lực, việc dạy học đòi hỏi phải được thiết kế và thực hiện sao cho đảm bảo được:

- Kiến thức lí thuyết về GDH phải hỗ trợ cho việc hình thành và phát triển các năng lực dạy học và giáo dục cho SV. Lí thuyết và thực hành môn học có sự tích hợp với nhau, do đó các tài liệu học tập cần được soạn thảo cho phù hợp với các năng lực đã được xác định;

- SV phải thường xuyên có được các thông tin phản hồi về sự hình thành và phát triển các năng lực sư phạm của mình. Đồng thời phải có đủ điều kiện học tập cần thiết, đặc biệt là điều kiện thực hành;

- SV học những gì được được xác định là then chốt để hình thành được năng lực sư phạm. Những năng lực đó được xác định và mô tả cụ thể về cái mà họ sẽ có khả năng làm được khi học xong chương trình GDH.

Hệ thống các BTTH môn GDH theo tiếp cận phát triển năng lực phải hướng vào việc hình thành cho SV các năng lực chung và năng lực chuyên môn. Trên cơ sở các yêu cầu đặt ra đối với người giáo viên và chuẩn nghề nghiệp của giáo viên hiện nay, năng lực chuyên môn liên quan đến môn GDH được giảng dạy trong các trường sư phạm, bao gồm:

- Năng lực tìm hiểu đối tượng và môi trường giáo dục: có khả năng sử dụng các phương pháp thu thập và xử lí thông tin về đặc điểm của học sinh, về môi trường kinh tế, chính trị, văn hóa, xã hội của địa phương và của đất nước. Sử dụng được các thông tin này trong dạy học và giáo dục học sinh;

- Năng lực dạy học đòi hỏi xác định được mục tiêu dạy học, thiết kế nội dung bài dạy theo yêu cầu của chương trình dạy học, lựa chọn và sử dụng các phương pháp dạy học cho phù hợp với đặc điểm đối tượng học sinh và với điều kiện dạy học cụ thể;

- Năng lực vận dụng các phương pháp dạy học theo hướng phát huy tính tích cực, chủ động, sáng tạo và phát triển năng lực tự học của học sinh, lựa chọn được các phương tiện dạy học để nâng cao hiệu quả dạy học. Sử dụng được các phương

pháp kiểm tra, đánh giá kết quả học tập của học sinh đảm bảo các nguyên tắc của đánh giá, thiết kế được các công cụ để kiểm tra, đánh giá, đồng thời sử dụng kiểm tra, đánh giá hỗ trợ cho quá trình dạy học có hiệu quả;

- Năng lực giáo dục học sinh, thể hiện ở kĩ năng lập kế hoạch cho các hoạt động giáo dục phù hợp với đặc điểm của học sinh và các điều kiện của thực tiễn; sử dụng có hiệu quả các hình thức, phương pháp giáo dục. Tổ chức đa dạng các hoạt động giáo dục, vận dụng các nguyên tắc, phương pháp giáo dục học sinh vào tình huống sư phạm cụ thể, phù hợp với đối tượng và môi trường giáo dục, đáp ứng mục tiêu giáo dục;

- Năng lực đánh giá kết quả rèn luyện đạo đức của học sinh một cách khách quan, công bằng, thúc đẩy sự vươn lên của học sinh;

- Năng lực tự đánh giá, tự học và tự rèn luyện phẩm chất chính trị, đạo đức, chuyên môn nghiệp vụ nhằm nâng cao chất lượng, hiệu quả dạy học và giáo dục. Phát hiện và giải quyết những vấn đề nảy sinh trong thực tiễn hoạt động nghề nghiệp nhằm đáp ứng yêu cầu mới trong giáo dục.

Các năng lực chung và năng lực chuyên môn vốn có quan hệ chặt chẽ với nhau. Các BTTH không chỉ tích cực hóa các hoạt động trí tuệ của SV, mà điều quan trọng là rèn luyện năng lực giải quyết vấn đề gắn với những tình huống của cuộc sống và nghề nghiệp.

3. Định hướng xây dựng bài tập thực hành môn Giáo dục học theo tiếp cận phát triển năng lực

Các BTTH môn GDH xây dựng theo tiếp cận phát triển năng lực cần đảm bảo những yêu cầu sau:

- Phải chứa đựng những kiến thức cơ bản trong chương trình môn GDH, hướng vào hình thành những năng lực nghề nghiệp cho SV thông qua việc thực hiện các nhiệm vụ môn học. Do đó, mỗi bài tập phải giải quyết được những nhiệm vụ nhất định của chương trình môn GDH;

- Phải chứa đựng những vấn đề cần được giải quyết trong thực tiễn giáo dục, giải quyết các bài

tập là sự vận dụng sáng tạo lí luận về GDH vào thực tiễn giáo dục sinh động;

- Phải thể hiện ở các nhiệm vụ có tính hệ thống, logic để rèn luyện được hệ thống kĩ năng các kĩ năng sư phạm cần thiết cho SV.

- Phải gắn với thực tiễn giáo dục, kích thích được tính tích cực, hứng thú, say mê tìm tòi của SV;

- Đảm bảo được tính chính xác, khoa học, súc tích, có tính sư phạm và vừa sức với SV.

Để xây dựng BTTH môn GDH theo tiếp cận phát triển năng lực trong quá trình dạy học ở các trường sư phạm cần thực hiện theo một số các bước cơ bản sau:

Thứ nhất, phân tích chương trình môn học, phân tích mục tiêu, nội dung, thời lượng của chương trình và phân bố cấu trúc của chương trình, xác định những đơn vị tri thức cần trang bị cho người học về mục tiêu, nội dung chương trình môn học, từ đó xác định những năng lực cần hình thành cho SV thông qua việc lĩnh hội và vận dụng từng đơn vị tri thức đó;

Thứ hai, xác định hệ thống các BTTH và các nguồn thu thập dữ liệu cho BTTH, hệ thống các BTTH phải bao phủ các chủ đề của chương trình môn học và hướng vào các năng lực cần hình thành cho SV, bao gồm cả năng lực chung và năng lực chuyên môn của người giáo viên. Các thông tin để xây dựng BTTH được khai thác từ nhiều nguồn, tuy nhiên, sinh động và có tính thuyết phục nhất là những BTTH được xây dựng từ các tình huống có thực trong thực tiễn, từ kinh nghiệm giáo dục và quản lí giáo dục của cán bộ quản lí giáo dục, giáo viên, nhân viên, học sinh và cha mẹ học sinh, các nguồn thông tin đa dạng sẽ có được BTTH phong phú;

Thứ 3, thiết kế nội dung BTTH với cấu trúc bao gồm: Tên BTTH; tập hợp các dữ liệu; yêu cầu nhiệm vụ cần giải quyết đối với BTTH. Sau khi thiết kế xong BTTH, cần biên tập, chỉnh sửa để đáp ứng tối đa các mục tiêu đặt ra. Việc biên tập các BTTH nên có sự thảo luận góp ý trong nhóm biên tập

(Xem tiếp trang 33)